

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

תיקוני נר ופתילות ביום טוב

ל"ב א' **משנה:** אין פוחתין את הנר, מפני שהוא עושה כלי. ואין עושין פחמין ביום טוב.¹ ואין חותכין את הפתילה (לשניים).² רבי יהודה אומר: חותכה באור.

(שנינו במשנה לרבי יהודה חותכה באור, ולא בסכין. ומקשה) מאי שנא בסכין דלא, דקא מתקן מנא (שהיתה אחת, ועושה אותה שתיים), באור נמי קא מתקן מנא?!

ל"ב ב' **תני רבי חייא:** חותכה באור בפי שתי נרות.³

אמר רב נתן בר אבא אמר רב: מוחטין את הפתילה ביום טוב.

(ומבאר) מאי מוחטין?

אמר רב חנינא בר שלמיא: לעדויי (להסיר) חושכא (פחם המחשיך אורה).

תני בר קפרא: שישה דברים נאמרו בפתילה (ביום טוב), שלושה להחמיר, ושלושה להקל. להחמיר: אין גודלין (טווים) אותה לכתחילה ביום טוב, ואין מהבהבין אותה באור, ואין חותכין אותה לשניים. להקל: ממעכה ביד (תיקון כלאחר יד הוא), ושורה בשמן (שתידלק יפה), וחותכה באור בפי שתי נרות.

שיטות הראשונים

אין פוחתין את הנר: רש"י פירש, ליטול אחד מן הביצים של יוצר, ולתחוב אגרופו לתוכו, לחקוק נר, מפני שעושה כלי.⁴ **תוספות** פירשו, שהיו רגילים לשים משהו בעת עשיית הכלי להחזיק בית קיבול, ולאחר שהוסק קצת התנור, להסירו. וזה אסור, דהוי כמו גמר כלי. **הר"ן** פירש, אין נוטלין כיסויו ממנו, דבנטילתו משוי ליה מנא. **הרמב"ם** פירש, שהיו עושים אותם זוגות, וחותרים אחר עשייתם, וחיתוכם אסור, שהוא כמתקן כלי. **והשו"ע** פירש **כרש"י**.⁵

פחיתת נר ביום טוב: **רי"ף** ו**רא"ש** הביאו המשנה כצורתה. וכן פסקו **רמב"ם**, **רשב"א**, ו**רי"ד**, כמתניתין, דאין פוחתין הנר. **והגהות מיימוניות** כתב בשם **בה"ג** ו**רי"ף** שאין הלכה כמשנה.⁶ **והשו"ע** פסק **כרוב הראשונים**.⁷

¹ דאינהו נמי כלי נינהו לצורפי זהב. רש"י. וכן פירש רבינו יהונתן, שראויים לצורפי זהב, והיא מלאכה גמורה. והר"ן פירש, מפני שהוא מכבה.

² ופתילה נמי כלי היא להדלקה, שצריכה עשייה ותקון.

³ נותן שני ראשיה בתוך שתי נרות אם צריך להדליקן כאחת, ומדליק באמצע, דלא מוכח דלתקוני מנא מכוין, אלא להדלקה בעלמא. רש"י.

⁴ ותמהו עליו תוספות, פשיטא דאסור, דאפילו אין עושה כלי גמור מכל מקום אסור להתחיל את הכלי!

⁵ אור"ח תקיד, ז. והמג"א (ס"ק יז) הביא פירוש תוספות, וכתב שכן פסק יש"ש. והביא פירוש הרמב"ם, וכתב שמשמע דאם לא נדבקו בתחלת עשייתן, רק אח"כ נדבקו ממילא דרך עראי, מותר לפותחן. וכן פסק המשנ"ב (ס"ק לז). מקורות: התוספות (ד"ה אין). ר"ן (ז' ב' ברי"ף, ד"ה מתני'). רמב"ם (הל' שביתת יו"ט ד, ח).

⁶ דהא בגמרא אוקימנא בין לרב יוסף בין לרב אשי כיחידאה. הגמ"י. ודבריו צ"ב, שכן ברי"ף שלפנינו ליתא.

⁷ אור"ח תקיד, ז. מקורות: רמב"ם (הל' שביתת יום טוב ד, ח). רשב"א (עבוה"ק, בית מועד, גג, עמ' יז).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

חותכה באור בפי שתי נרות: רש"י פירש נותן שני ראשיה בתוך שתי נרות, אם צריך להדליקן כאחת, ומדליק באמצע. ודייק הרא"ש מדבריו, דאם אין צריך להדליק שניהם, אסור. והכי איתא בירושלמי (הל' ג): כשצריך לשתייהן. וכן כתב רשב"א.⁸

ולענין הלכה, רי"ף הביא הגמרא המפרשת דברי רבי יהודה, משמע שסובר שהלכה כרבי יהודה. וכן פסקו רמב"ם, רשב"א, ורא"ה. אבל רא"ש כתב: ולא ידענא טעמא מאי יפסוק (רי"ף) הלכה כיחידאה במקום רבים. דמשמע דרבנן אסרי לגמרי.⁹ והשו"ע פסק כרי"ף ורמב"ם.¹⁰

מאי מוחטין? לעדויי חושכא: דעת ראב"ד, רשב"א, ורא"ש, שמותר להסיר ראש הפתילה שנשרף ונעשה פחם, ומחשיך את הנר, בכל אופן שהוא. ואף על פי שמפילו לארץ והוא כבה, מותר.¹¹ והרמב"ם אסר להסירו בכלי.¹² והשו"ע סתם, שמותר להסיר הפחם שבראש הנר.¹³ ומדברי רש"י ורא"ש נראה שאין מותר להעביר אלא ראש הפתילה שהוא עשוי פחם, אבל לחתוך גוף הפתילה, לא. וכן יש לדקדק מדברי הרמב"ם.¹⁴

שולחן ערוך

(הלכות יום טוב, סימן תקב)

א. אין מוציין הַאֵשׁ... וְאֵין עוֹשִׂין פְּחָמִים...

(או"ח, הלכות יום טוב, סימן תקיד)

ז. אין פּוֹחֲתִין נֵר שֶׁל חֶרֶס, דְּהֵינּוּ בְּעוֹדוֹ רַף כְּמוֹ בְּיָצִים שֶׁל יוֹצֵר לְמַעַן אוֹתוֹ בְּיַד לַעֲשׂוֹת לוֹ בֵּית קְבוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כְּלִי.

⁸ ופירושו, שלא התירו לחתכה בפי שתי נרות לשינוי בעלמא בלבד, ואף על פי שאינו צריך להדליק אלא האחת, אלא דוקא בשצריך להדליק שתיהן. רשב"א.

⁹ והרא"ה נימק את פסקו: ומסתברא דקיימא לן כרבי יהודה במכשירין (לעיל כ"ח א'), בהא נמי קיימא לן כוותיה. והב"י כתב שטעמו של הרי"ף מדאיתא בגמרא (ל"ב ב') תני בר קפרא ששה דברים נאמרו בפתילה וכו' וחותכה באור בפי שתי נרות. ומדסתם בר קפרא כרבי יהודה, אלמא הלכתא כוותיה.

¹⁰ או"ח תקיד, ת. ולגבי עצם איסור חיתוך הפתילה לשניים, דן בביה"ל (ד"ה אין) אם ביד מותר, ומצדד להיתרא, ונשאר בצ"ע. עיי"ש. ובכף החיים (אות ז) כתב שמסתימת השו"ע משמע לאסור גם ביד. מקורות: רמב"ם (הל' שביתת יום טוב, ד, ז). רא"ש (סי' ז). רשב"א (חיל' ד"ה חותכה; עבוה"ק, ג, עמ' יח). רא"ה (ל"ב ב', ד"ה תני).

¹¹ כמו שמותר להדליק את הנר להשתמש לאורו, כך מותר לכבות מה שמונע הדלקת הנר. רא"ש.

¹² ואפשר דחשיב ליה תיקון כלי, שהוא מתקן הפתילה. ולא מסתבר, דאין כאן תיקון כלי! וגם מדקאמר מוחטין סתם משמע דבכל ענין מותר! רא"ש.

¹³ או"ח תקיד, וכתב המשנ"ב (ס"ק מז) דמדסתם המחבר, משמע דאפילו בכלי מותר. ומה שסיים אבל אינו חותך ראש הפתילה, שם שאני שהוא מגוף הפתילה, והוא בכלל תיקון מנא. ויש אומרים דכונת המחבר להחמיר בסוף דבריו גם לענין פחם, דאסור להסירו בכלי. וכל זה מדינא, אבל במדינתנו נהגו להחמיר, שלא למחוט כל עיקר. עיי"ש. מקורות: רא"ש (סי' ז). רמב"ם וראב"ד (הל' שביתת יום טוב, ד, ג). רשב"א (עבוה"ק בית מועד ש"ג סי' ג; חיל' ד"ה מוחטין).

¹⁴ כן דייק הב"י (או"ח תקיד, י), ממה שכתב הרמב"ם: "וְאֵינּוּ חוֹתְךָ אֶת רֹאשׁ הַפְּתִילָה בְּכֵלִי, אֲבָל נוֹפֵץ אֶת רֹאשׁוֹ בְּיָדוֹ." ומדלא כתב 'אבל חותך ראשה בידו' כדקתני רישא 'אינו חותך ראש הפתילה בכלי', משמע דהכי קאמר אינו חותך ראש הפתילה כלומר גוף הפתילה ואפילו בידו, מפני שהוא דבר שדרכו להעשות בכלי, והוי כמתקן מנא. אבל נופץ ראשה בידו, כלומר מעביר פחם שבראשה ואפילו במחט מפני שדרכו להעבירו בידו והילכך לית ביה משום מתקן מנא.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

- ת. אין חותכין הפתילה לשתיים, אלא אם כן על ידי שנותן שני ראשיה בפי שני נרות ומדליקה באמצע; והוא שיהא צריך לשתיהן.
- ט. אין גודלין את הפתילה ולא מהבהבין אותה, אבל אם אינה קשה כל צרכה יכול למעכה בידו כדי להקשותה; ומתן לשרותה בשמן, שאין בו נר דולק, (בית יוסף בשם הרוקח).
- י. מתן להסיר הפחם שבראש הנר כשהוא דולק, אבל אינו חותך ראש הפתילה בכלי.

שבירת חרס וחיתוך נייר

(ל"ב ב') משנה: אין שוברין את החרס,⁴⁵ ואין חותכין הנייר לצלות בו (דג) מליח.

(ומבאר) מאי טעמא? משום דקא מתקן מנא.

שיטות הראשונים

אין שוברין את החרס ואין חותכין את הנייר: פסקו רוב ככל הראשונים כמשנה, שאין שוברין חרס וכו' שהרי הוא כמתקן כלי. וכן פסק רשב"א, והוסיף שיש מן המורים שהורו להתיר באלו, שמכשירי אוכלין מותרין כאוכלין.⁴⁶ והשו"ע פסק כרוב הראשונים.⁴⁷

שולחן ערוך

(אורח חיים, הלכות יום טוב, סימן תקח)

א. ...ואין שוברין את החרס, ואין חותכין את הנר לצלות עליהם...

(אורח חיים, הלכות שבת, סימן שמ)

ג. אין שוברים החרס ואין קורעין הנר, מפני שהוא כמתקן כלי.

⁴⁵ כשצולים דגים על רשת מתכת, חותכים קנים או שוברים חרסים או חותכים נייר ושורים אותו במים, ומניחים על הרשת, ועליהם שמים הדגים. מפני שהמתכת מתחממת ושורפת הדגים. רש"י.

⁴⁶ כוונתו לכאורה לראב"ד, ששיטתו התבארה לעיל (ל"א א', במשנה דאין מבקעין עצים) גבי מכשירי אוכל נפש, שאפשר לעשותם מערב יום טוב, דמכל מקום מותר לעשותם בשינוי. ר' מהדיר עבוה"ק (בו, הוצ' מוה"ק).

⁴⁷ או"ח תקח, א; או"ח שמ, ג. וכתב המשנ"ב (שמ, ס"ק מא) ומיירי בשאין מקפיד על המידה, דאי לאו הכי, יש בו גם משום מחתך. ואם קורע נייר לקרעים כדי לקנח את עצמו בהן, או לשאר איזה תשמיש, חייב משום קורע, שהוא קורע על מנת לתקן. ובביה"ל (ד"ה אין) דן מדוע השמיט הרמב"ם, והשו"ע בעקבותיו, שחייב משום קורע. ועוד, מהרמב"ם משמע שאיסורו דרבנן. ושו"ע הרב תירץ דלא שייך קריעה כי אם בדבר הנתפר ונארג שנתדבק מגופים רבים, וכעין שהיה ביריעות; אבל לא בדבר שהוא מגוף אחד כמו עור ונייר. ודחה דבריו. ומסיק, דלא שייך שם קורע על מנת לתקן, כי אם כשקורע איזה דבר באמצע והוא צריך לתיקון שניהם. משא"כ כשקורע איזה דבר מהבגד מן הצד, וכוונתו לתקן בזה את הבגד שהיה ארוך או מקולקל בשפתו, והחתיכה הנקרעת לא יתוקן בזה כלל, לא שייך בזה שם קורע ע"מ לתקן, כי אם שם אחר, דהיינו מתקן מנא שהוא מתקן בזה את הבגד. ותלוי הדבר בתיקון, אם הוא תיקון גמור חייב משום מכה בפטיש, דגומר הכלי או הבגד; ואם אינו תיקון גמור, הוא מדרבנן. עיי"ש. מקורות: רמב"ם (הל' שביתת יום טוב ד, ה; הל' שבת כג, ו). רשב"א (עבוה"ק, בית מועד בו, עמ' קעד). רי"ד (פסקיו, ד"ה מתני' אין שוברין). ריא"ז (פסקים, הלכה ב, סעי' יב). ראב"ד (השגות, הל' שביתת יום טוב, ד, י).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

גריפת וכבישת וסתימת תנור ביום טוב

(ל"ב ב') משנה: ואין גורפין תנור וכיריים (אם נפל לתוכו מן הטפל והטיח¹⁸), אבל מכבשין.¹⁹

תני רב חייא בר יוסף קמיה דרב נחמן: ואם אי אפשר לאפות, אא"כ גורפו, מותר.²⁰

דביתהו דרבי חייא נפל לה אריחא בתנורא, ביומא טבא. אמר לה רבי חייא: חזי דאנא רפתא מעלייתא בעינא (כלומר, גרפי התנור)!

אמר ליה רבא לשמעיה: טוי לי בר אוזא ואזדהר מחרוכא (כלומר גרוף את התנור, שלא יהא בשוליו דבר גבוה, שנוגע בצלי ושורפו).

אמר ליה רבינא לרב אשי: אמר לן רב אחא מהוצל, דמר (רב אשי) שרקין ליה תנורא ביומא טבא (טחים סביבות כסוי פי תנורו בטיט, שלא יצא חומו)!

אמר ליה: אנן ארקתא דפרת סמכינן (ששפת פרת, טיט מגובל הוא).

והני מילי הוא דצייריה מאתמול (עשה בו סימן, וניתקו לצד אחר).

אמר רבינא: וקיטמא שרי (לגבלו ולטוח בו, דלאו בר גיבול הוא).

גרסינן לעיל, בפרק אין צדין (כ"ח ב'):

דרש רב חסדא, ואיתימא רב יוסף: אחד סכין שנפגמה, ואחד שפוד שנרצם, ואחד גריפת תנור וכיריים ביום טוב, באנו למחלוקת רבי יהודה ורבנן.

שיטות הראשונים

אין גורפין תנור וכיריים: רש"י ביאר הטעם, משום דקא מתקן מנא. וכן דעת ר"ן, ומאירי. אבל הרא"ש כתב: הך גריפה דשמעתין מיירי כשנפל לתוך התנור מן הטפילה והטיח של תנור. ואין צריך כל כך בגריפה זו, אלא שיהא הפת נאה, שלא יגע בפת ושלא יגע בצלי ויחרך, ואפילו הכי התירוה (כשאי אפשר לאפות) דאין בה אלא איסור טלטול בעלמא.²¹ והשו"ע נקט כרא"ש.²²

¹⁸ דמתקן מנא הוא, ואתיא כרבנן דאמרי מכשירי אוכל נפש אסירי. רש"י.

¹⁹ משכיבין את האפר והעפר שיהא חלק, משפילו ומשווהו, שלא יגע בפת שמדובקים בדפנותיו וישרפו. רש"י.

²⁰ רש"י פירש: כרבי יהודה (המתיר אף מכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותם מאתמול, ודלא כמתניתין). והר"ן (יח א, ד"ה גמ') כתב: דמדינא שרי כרבי יהודה, אלא דהיכא דאפשר בלאו הכי אסור. ור' להלן.

²¹ וביאר הב"י, דיש נפקא מינה בין טעם רש"י לטעם הרא"ש, שכן לגבי הא דתנן מכבשין, פירש רש"י משכיבין את האפר והעפר. ומדנקט עפר, משמע דאטיח קאמר דמשכיבין. רש"י לטעמיה, דלא אסר לגרוף אלא משום דמתקן מנא, אבל לא משום טלטול. דכיון דאית ביה צורך כל דהו שלא יגע בפת חשיב 'לצורך' לענין טלטול, אף על פי שאין בו כדי לחרך. אבל הרא"ש הסובר טעמא דאין גורפין הוי משום טלטול, אם כן משכיבין נמי לא, דהא מטלטל. ומכבשין, אאש ואפר קאי, אבל טיח אינו משכיב, כיון דאין בו כדי לחרך הפת, כי משכיב ליה הוי מטלטל שלא לצורך, ואסור. וכן משמע בטור.

²² או"ח תקז, ד. והדגיש בשו"ע, שההיתר להשכיב, רק לגבי האש והאפר שבו, כדי שיהיה חלק ולא יגע בפת כלל; אבל אין היתר

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

גריפת תנור כשנפל מערב יום טוב: לפירוש רש"י ודעימיה, שאיסור גריפת תנור, משום דקמתקן מנא, מובן שרבי יהודה מתיר רק בשלא היה אפשר מערב יו"ט, ככל מכשירי אוכל נפש. וכן פסק רשב"א. אבל לפירוש הרא"ש שאיסור גריפת תנור מטעם טלטול, אינו קשור למחלוקת רבי יהודה ורבנן, וכשאי אפשר לאפות, מותר לגרפו גם כשנפל בערב יו"ט.²³

גריפה בתנורים שלנו: כתב הרא"ש, שגריפה שלנו שמכבין את הגחלים, אפשר שלא היו מתירין הני אמוראין בשביל פת. אבל בתנורין שלנו, אי אפשר לאפות כלל בלא גריפה, הלכך מותר ואפילו לרבנן, דכיבוי לצורך אוכל נפש מותר אף לרבנן. וכן פסק השו"ע.²⁴

סתימת פי התנור בטיט: רש"י פירש שתמיתה רבינא על רב אשי, משום איסור גיבול (שהוא תולדת לישה). וענה לו שאין צריך לגבל הטיט, ששפת פרת טיט מגובל הוא. והני מילי דצייריה מאתמול, שעשה בו סימן וניתקו לצד אחר, משום הכנה. והרמב"ם פירש להיפך, שהשאלה היתה משום הטיט המוקצה, וענה לו ארקתא דפרת סמכינן והוי כמוכן ועומד. והוא דצייריה מאתמול, רצה לומר שגיבלו.²⁵ והשו"ע הרכיב שני הפירושים.²⁶

גיבול עפר לסתום התנור: דעת רשב"א ומאירי, שמלאכת הגיבול לא הותרה לצורך אוכל נפש, שאינו אלא בגדר של מכשירי אוכל נפש. והיות שאפשר לעשות מערב שבת, אסור, ומדאורייתא.²⁷ ודעת רא"ה ור"ן, דהוי כאוכל נפש עצמו. ומה שאסרו לגבל, מדרבנן, משום שנראה כמגבל לצורך בנין.²⁸

גיבול אפר לצורך טיחת התנור: דעת ר"ח, רש"י, רי"ף, ורמב"ם דאפר אינו בר גיבול, ואין בו מלאכת מגבל. ומשום הכי הותר לגבלו ביום טוב, כמבואר כאן, קיטמא שרי. דעת רבינו תם וראב"ד, דמחייב טפי במידי דלאו בר גיבול, דנתינת מים זהו גיבולו,²⁹ ויש בו מלאכת מגבל.³⁰ ודעת רשב"א רא"ה, ור"ן, דמכל מקום ביום טוב שרי.³¹ וכן פסק השו"ע.³²

להשכיב הטיט, דאין בו לחרך הפת, והוי טלטול שלא לצורך, וכנ"ל. מקורות: רא"ש (סי' ח). ר"ן (יח א ברי"ף, ד"ה אין גורפין). מאירי (ל"ב ב', בביאור המשנה השביעית).

²³ ומה שכתוב גריפת תנור באנו למחלוקת רבי יהודה ורבנן, ביארו תוספות, דמיירי בתנור חדש ועדיין יש בו אבנים ועפר שלא פינן, וכשיסיר אותם אבנים ועפר היוין כמו גמר מלאכתן, וחייב משום מכה בפטיש (אבל משום מוקצה של האפר והאבנים שבתוכו אינו אסור, כדעת ריצב"א הסובר שטלטול מוקצה התירו משום אוכל נפש, ראה לעיל ל"א ב', במשנת בית שהוא מלא פירות, ונפחת). תוספות (כ"ח ב', ד"ה גריפת).

ולדינא, המשנ"ב (תקז, ס"ק כא) כתב בשם הפוסקים להחמיר, כרש"י, שאם היה יכול לתקן מאתמול ולא תיקן מחמת שיכחה, אסור לגרוף, כדין מכשירין. וראה ביה"ל (תקז, ד, ד"ה כיון).

²⁴ תקז, ד. וראה לעיל, סוף פרק שני (כ"ג א'), מחלוקת ראשונים בעניין כיבוי ביום טוב לצורך אוכל נפש, בהרחבה ובפסיקת ההלכה.

²⁵ וכתב הר"ן (יח א, ד"ה גמ') והוא דצייריה מאתמול, ואף על גב דאכתי איכא משום ממרח כשטח אותו בתנור, היינו טעמא משום דמדינא בין גיבולו ובין טיחתו מותר, משום דצורך אוכל נפש הוא, והרי הוא כהבערה גופה, לפי שבטיחה זו משתמר החום, אלא דגיבול אסור משום שנראה כמגבל לצורך בנין.

²⁶ או"ח תקז, ז. והתקשה הביה"ל (ד"ה והוא) בדבריו, ונשאר בצ"ע. עיי"ש.

²⁷ ולפי זה אם גיבלו מערב יום טוב, ולמחר נתיבש הטיט, כגון בימי הקיץ, אפשר דמותר שפיר לגבלו, או על כל פנים ליתן מים בטיט ללחלחו. שעה"צ (ס"ק נז).

²⁸ ולסברא זו, אפילו גיבל מאתמול ונתיבש למחרתו, גם כן אסור לגבלו או אפילו לתת מים בתוכו, דאכתי מחזי כמגבל לבנין. ועל ידי גוי יש להקל, דהוא שבות דשבות (איסור אמירה לנכרי, באיסור דרבנן שנראה כמגבל לבנין) לצורך יום טוב. שעה"צ (ס"ק ס). מקורות: רשב"א (עבוה"ק, ב, עמ' קפ). מאירי (שבת י"ח א', ד"ה הקמח). רא"ה (ד"ה דביתהו דר"ח). ר"ן (יח א ברי"ף, ד"ה והוא דצייריה).

²⁹ מדאמרינן בפרק קמא דשבת (י"ח א') אחד נותן את האפר ואחד נותן את המים האחרון חייב דברי רבי. רבי יוסי ברבי יהודה אומר, אינו חייב עד שיגבל, אלמא כי מגבל ליה, לכולי עלמא חייב. ועוד מוכח התם בפרק מי שהחשיך (קנ"ה ב') דמחייב טפי במידי דלאו בר גיבול, דנתינת מים זהו גיבולו. רא"ש.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(אורח חיים, הלכות יום טוב, סימן תקז)

- ד. תנור שֶׁנֶפֶל לְתוֹכוֹ מִטֵּיחַ הַטֵּיט, אִם אֶפְשָׁר לְאִפּוֹת וְלַצְלוֹת בּוֹ בְּלֹא גְרִיפָה וְלֹא יִתְחַרֵּךְ הַפֶּת אוֹ הַצָּלִי, אֲסוּר לְגַרְפוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְטַלְטֵלוֹ שְׁלֵא לְצַרְךָ; אֲבָל מִתֵּר לְהִשְׁכִּיב הָאֵשׁ וְהָאֶפֶר שָׁבוּ כְּדִי שִׁיחֶיָה חֶלֶק וְלֹא יִגַע בַּפֶּת כָּלֵל, אִף עַל פִּי שְׂאֵם הֵיָה נּוֹגֵעַ בּוֹ לֹא הֵיָה כְּדִי לְחַרְכוֹ;
- אֲבָל אִם יֵשׁ בְּטֵיחַ שֶׁנֶפֶל לְתוֹכוֹ כְּדִי לְחַרֵּךְ הַפֶּת אוֹ הַצָּלִי אִם הֵיָה נּוֹגֵעַ בָּהֶם, אִף עַל פִּי שֶׁבְּלֹא גְרִיפָה הֵיָה אֶפְשָׁר לְאִפּוֹת וְלַצְלוֹת בּוֹ, כִּינּוֹן שֶׁהֵיָה מִתְחַרֵּךְ מִתֵּר לְגַרְפוֹ דְּחֹשֵׁיב טַלְטוּל לְצַרְךָ.
- וְדוֹקָא בַּתְּנוּרִים שֶׁלֵּהֶם שָׁהִיו מְדַבְּקִים הַפֶּת סְבִיבָם וְאִין צְרִיכִים לְגַרְפָם אֲלֵא מִהִטֵּיחַ שֶׁנֶפֶל לְתוֹכוֹ, אֲבָל תְּנוּרִים שֶׁלְּנוֹ כִּינּוֹן שְׂאִי אֶפְשָׁר לְאִפּוֹת בָּהֶם בְּלֹא גְרִיפָה, מִתֵּר לְגַרְפוֹ מִהָאֶפֶר וְהַגְּחָלִים, וְאִף עַל פִּי שֶׁהוּא מְכַבֵּה, אִי אֶפְשָׁר בְּלֹא כֵן, וְכִשֶׁם שֶׁמִּתֵּר לְהַבְעִיר לְצַרְךָ אֲכָל נֶפֶשׁ כֶּף מִתֵּר לְכַבּוֹת לְצַרְךָ אֲכָל נֶפֶשׁ, וְהִי זֶה כְּמִנִּיחַ בְּשֵׁר עַל הַגְּחָלִים, וְכֵן נִהְיָ.
- ז. מִתֵּר לְסִתָּם פִּי הַתְּנוּר בְּטֵיט וְרָפֵשׁ שֶׁעַל שִׁפְתַּת הַנְּהָר, וְהוּא שֶׁרָפְכוּ מֵאֶמֶשׁ אוֹ עָשָׂה בּוֹ סִימָן וְנִתְקוֹ לְצַד אֶחָד; אֲבָל לְגַבֵּל טֵיט בְּיוֹם טוֹב, אֲסוּר. וּמִתֵּר לְגַבֵּל אֶפֶר לְסִתָּם בּוֹ פִּי הַתְּנוּר.

איסור בניין עראי ביום טוב

- (ל"ב ב') (המשך משנה): ואין מקיפין (מקרבים) שתי חביות לשפות (להושיב) עליהן את הקדירה (והאור בין שתי החביות, משום דדמי לבנין, ומדרבנן, משום דמתחזי כאהלא).
- אמר רב נחמן: אבנים של בית הכסא,³³ מותר לצדדן ביום טוב.

³⁰ ו'קיטמא שרי', או דאתי אליבא דרבי, ומיירי שנתן עליו כבר מים מבעוד יום, דנתניתו זהו גיבולו (אבל לרבי יוסי בר' יהודה אסור בכל גוונ). ורבינו תם פירש דקאי אמתניתין 'אבל מכבשין', כלומר שמשכיבין האפר, וקמ"ל רבא דמותר אפילו היה אפשר מבעוד יום. עוד פירש רבינו תם דאיירי להניח קיטמא על כיסוי התנור להחזיק החום, ואשמועינן דוקא קיטמא, אבל עפר אסור שמא ימרח. והקשה הרא"ש, דבכולה שמעתא לא משמע איסור משום מירוח, אלא משום גיבול! דהא שרי רב אשי לשרוק התנור בטיט שעל שפת הנהר, ולא חייש למירוח! ותוספות ור"ן כתבו בשם רבינו תם, קיטמא בלא מים, לשרוק פי תנור שרי. וקמ"ל דלא גזרינן דילמא אתי לגבל.

³⁴ אפילו אם נאמר דבדבר שאינו בר גיבול, משעה שנתן בו מים חייב, מכל מקום הכא מותר, דהא לצורך אוכל נפש הוא. ושני הטעמים דלעיל לא שייכי גבי אפר, שהרי מערב יו"ט לא היה אפשר לו לגבל, שאפר אינו מחזיק מים, ומתייבש. וטעם שני, דמחזי כמגבל לבנין, גם כן לא שייכי באפר, שאין מגבלין אפר לבנין, וכולי עלמא ידעי דלצורך התנור מכין לה. משנ"ב (ס"ק מג) ע"פ רשב"א רא"ה ור"ן.

³² או"ח תקז, ז. המשנ"ב כתב (ס"ק מג) דאף שמעיקר הדין מותר (כדעת רוב הראשונים), מכל מקום המחמיר (כרבינו תם וראב"ד) תבוא עליו ברכה. וכל זה מיירי באפר שהסיקו מערב יו"ט דאינו מוקצה.

מקורות: רי"ף (יח א דפיו). ר"ת (הו"ד בתוספות, רא"ש, ר"ן, ועוד ראשונים). רא"ש (ביצה, סי' ט). תוספות (שבת י"ח א', ד"ה אבל). ר"ן (שבת, ו א ברי"ף, ד"ה ומכאן; ביצה יח א ברי"ף, ד"ה והוא דצייריה. ועיי"ש מש"כ בדעת הרי"ף). רמב"ם וראב"ד (שבת י"ח א') (שבת י"ח א', ד"ה אב). ר"ן (שבת ח, טז). רשב"א (עבוה"ק, בית מועד, ב, עמ' קפא; ח"י ביצה, ל"ב ב', ד"ה וקטמה). רבינו חננאל (ל"ב ב', ד"ה שרקין). רש"י (ד"ה וקטמא). עיטור (עשרת הדברות, הלכות יום טוב, מחלוקת ג). שבולי לקט (סדר עצרת, סוף סי' רג). רא"ה (ל"ב ב', ד"ה אמר רבא). אור זרוע (ח"ב סי' שסא).

³³ אבנים גדולות שמצדדין אותן להיות כמין מושב חלול, ויושבין עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא. רש"י.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

איתניביה רבה לרב נחמן: אין מקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדירה!

(ומסיק) התם (במשנתנו) בנין קבע אסרה תורה, בנין עראי (שאינו להתקיים) לא אסרה תורה, וגזרו רבנן על בנין עראי משום בנין קבע. והכא משום כבודו, לא גזרו ביה רבנן.

אמר רב יהודה: האי מדורתא (היסק גדול, שעושים לו כתלים מד' רוחותיו, וסודרים עצים למעלה), מלמעלה למטה שרי. מלמטה למעלה אסור (שדרך בנין הוא).

(ל"ג א') וכן ביעתא (ביצים שמסדרים על כלי חלול), וכן קדירה (שמושיבים על שתי חביות), וכן פוריא (מיטה מתפרקת), וכן חביתא (כשמסדר חביות במרתף, שורה על שורה, יחזיק העליונות תחילה).

שיטות הראשונים

האי מדורתא, ממטה למעלה, אסיר: רש"י כתב דאתי כרבי יהודה שאסר דבר שאינו מתכוין. ואנן קיימא לן כרבי שמעון, הסובר דבר שאינו מתכוין מותר.³⁴ אבל דעת רי"ף, רמב"ם ורא"ש שאפילו ר"ש מודה בזה, שהרי עושה מה שמתכוין לעשות. ואע"פ שאין מתכוין לבנין, מכל מקום מתכוין לעשות דבר הדומה לבנין, ואסרוהו חכמים מגזירה. וכן פסק השו"ע.³⁵

עשיית אוהל בלא מחיצות: תוספות כתבו שדוקא דברים שיש להם מחיצה עד הארץ אסור. והרא"ש כתב, שבאוהל עראי, לא מיקרי אוהל בלא מחיצות. ורק בנין חשוב, מקרי אוהל בלא מחיצות.³⁶ ודעת רשב"א שאף בלא מחיצות, יש אופנים שאסור. והשו"ע פסק כתוספות.³⁷ וכתבו עוד תוספות, שגם כשיש מחיצות, האיסור רק כשעושה אותן בשבת, אבל לא כשהיו קיימות מבעוד יום.³⁸

תנאים נוספים באיסור אוהל: עוד כתבו הראשונים, שאין איסור אלא כשצריך לאויר שתחתיהם. וכן פסק השו"ע.³⁹ ותוספות כתבו עוד, דלא דמי לבנין, אלא כשעושה על גבי הקרקע, ולא על השולחן (כגון כיכר מכאן ומכאן וכיכר על גביהם, או בספר).

³⁴ וכתבו תוספות: ודוחק הוא לומר דכל הני מילתא דלא כרבי שמעון!

³⁵ אור"ח שטוג, מקורות: רש"י (ל"ג א', ד"ה והלכתא). רי"ף (יח א דפיו). רמב"ם (הל' שביתת יום טוב ד, טו). רא"ש (סי' יא).

³⁶ בגמרא כאן אסר בפוריא לתת רגליים תחילה ולשים קרשים עליהם, וכתב הרא"ש שלא ייתכן לאסור זה, אם לא שיהא הרגליים ד' דפין מחוברין בארבע דופני התיבה, דאין אוהל בלא מחיצות. והקשה מפרק בתרא דעירובין (ק"ב א'), דאמר כרוך בודיא ושייר בה טפה, אלמא דמקרי אוהל בלא מחיצות! ותירץ, דהתם שאני דהוי בנין חשוב (והוסיף: וגם עיקר כוונתו לעשיית אוהל. וראה להלן). משא"כ כאן, דהוי בנין עראי.

³⁷ אור"ח שטוג, מקורות: תוספות (שבת קל"ח א', ד"ה כסא, בשם ר"ת; ביצה ל"ב ב', ד"ה מלמטה). רא"ש (ביצה ד, יא). ר"ן (ריש פרק תולין, נו ב ברי"ף, ד"ה וכתבו בתוספות). רשב"א (שבת קל"ח א', ד"ה אבל מטה).

³⁸ וכתב בביאור הגר"א (שטוג, ס"ק יד) דאע"ג דבסעיף ב' פסק המחבר שאסור לפרוס מחצלת על העצים שבספינה (כשאינן ברחבן טפה, והרי שם אין מחיצות אלא גג בלבד), ובסעיף יג פסק המחבר שאסור לפרוס בגד על גבי חבית משום אוהל (אף ששם המחיצות כבר עשויות), יש לומר ששם כוונתו לאוהל, ואז אסור אף כשאין מחיצות (ראה רא"ש, תירוץ ב). ודברי תוספות הם בכיוון שאינו לשם אוהל.

³⁹ אור"ח שטוג, וכן ביאר הרמ"א. מקורות: רשב"א (ביצה ל"ג א', ד"ה וכן ביעתא, בשם תוספות). ר"ן (ביצה יח א ברי"ף, ד"ה האי מדורתא, בשם תוספות). תוספות (עירובין ק"א א', ד"ה וכן ביעתא).

נתיבי הלכה - הדף היומי

השתלשלות ההלכה מהדף
 עד השולחן ערוך

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות השי"ס:
 בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
 ויבדלחט"א הרב אשר וייס
 והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
 הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולחן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(אורח חיים, הלכות שבת, סימן שטו)

- א. אסור לעשות אהל בשבת ויום טוב אפלו הוא עראי...
- ג. מטה, כשמעמידים אותה, אסור להניח הרגלים תחלה ולהניח עליהם הקרשים; אלא ישים הקרשים תחלה באויר, ואחר כך הרגלים תחתיהם. והני מילי כשהרגלים הם דפים מחברים, כמו דפני התבה, אבל רגלים של מטות שלנו, וכן רגלי השלחן, מתר בכל גונא.
- ו. כשמסדרים חביות זו על גב זו, אחת על גבי שתים, או חזו בידו העליונים ויסדר התחתונות תחתיה; אבל לא יסדר התחתונות תחלה ויניח העליונה עליהן.
- ז. מתר להניח ספר אחד מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן. הגה: הואיל ואינו צריך לאויר שתחתיהן (טור ור"ן ר"פ תולין והמגי פכ"ב).

(אורח חיים, הלכות יום טוב, סימן תקב)

- א. ...העושה מדורה ביום טוב, כשהוא עורך את העצים אינו מניח זה על זה עד שיסדר המערכה, מפני שנגראה כבונה, אלא או שופך העצים בערבוב, או עורך בשנוי. כיצד, מניח עץ למעלה, ומניח אחר תחתיו ואחר תחתיו עד שהוא מגיע לארץ; וכן הקדרה או חזו אותה ומכניס האבנים תחתיה, אבל לא יניחנה על גבי האבנים; וכן המטה, או חזו הקרשים למעלה ומכניס הרגלים תחתיהם; אפלו ביצים, לא יעמיד אותם שורה על גבי שורה עד שיעמדו כמו מגדל, אלא ישנה ויתחיל מלמעלה למטה; וכן כל פיוצא בזה, צריך שנוי. הגה: וכן שלחן שיש לו דפנות המגיעות לארץ (תוספות) צריך שנוי, אבל מתר להושיב שלחן שלנו על רגליו ואין בזה משום בנן; ויש אומרים דאפלו מגיע לארץ, כל זמן שאינו צריך לאויר של תחתיו, שרי (טור).